

1. melléklet a 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelethez

**Javaslat a
„Kavicsfogú álteknős”
települési értéktárba történő felvételéhez**

Készítette:

Katona Lajos Tamás (név)

..... (aláírás)

Veszprém, 2019.05.21. (település, dátum)

(P. H.)

I.

A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve:

Katona Lajos Tamás

2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:

Név: Katona Lajos Tamás

Levelezési cím: 8200 Veszprém, Jutasi út 59/10. 2/3.

Telefonszám: +36304196950

E-mail cím: finci99@gmail.com

II.

A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése

A kavicsfogú álteknős (*Placochely placodonta*)

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása

agrár- és élelmiszer gazdaság	egészség és életmód	épített környezet
ipari és műszaki megoldások	X kulturális örökség	sport
természeti környezet	turizmus	

3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye

A típuspéldány a Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat gyűjteményében található: Budapest 1143, Stefánia út 14. A leletek leltári számai: Ob. 4206, Ob.3268, Ob. 2323, Ob. 3268, másolatai számos közgyűjteményben megtalálható.

4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik

X települési tájegységi megyei külhoni magyarság

5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

A lelet rövid kutatástörténete

A kavicsfogú álteknős leleteit 1901. április 25-én találták meg Veszprémben az egyik jeruzsálem-hegyi kőbányában (Bontó 2019). Ebben az időben folytatott geológiai térképezést Laczkó Dezső piarista tanár, geológus, aki ismert volt a bányászok körében is, hiszen több alkalommal végzett gyűjtést az említett városrészben. Már Laczkó is felismerte a lelet óriási jelentőségét, ezért értesítette id. Lóczy Lajos geológust az akkori Magyar Királyi Földtani Intézet vezetőjét. Lóczy javaslatára Berlinbe küldték a leletet Jaekel Ottó paleontológusnak, aki később kipreparáltatta, majd tudományosan feldolgozta a nagyjából 220 millió éves hulló csontvázát (Jaekel 1902). Ezzel nem ért véget a lelet földkörüli turnéja, hiszen Berlinben nem sikerült teljesen kipreparálni a koponyát, ezért Fritz Drevermann, a Senckenberg Múzeum kutatójának kérésére az utómunkák 1907-1931 között Frankfurtban folytatódtak, ahol eltávolították a koponya üregéből a maradék üledékes kőzetet és leválasztották az alsó álkapcsot. Az új eredményekről Friedrich von Huene (1931) számolt be egy rövid közleményben (Ósi 2012, Katona 2019). A következő átfogó tudományos feldolgozásra 70 évet kellett várni, amit Olivier Rieppel (2001) őshüllőkkel foglalkozó paleontológus készített el. A műszeres anyagvizsgálat fejlődésének köszönhetően rendkívüli érdekességre bukkant Ósi Attila az MTA-MTM-ELTE Paleontológiai Kutatócsoport vezetője és Torsten Scheyer svájci paleontológus. A CT felvételek alapján megállapították, hogy a veszprémi lelet egyedülálló módon képes lehetett a fogváltásra is (Bontó 2019).

A lelet rövid őslénytani ismertetője

Az ősmaradvány csontvázából a koponyája, hátpáncéljának egyharmada és csontvázának nagyobb része került elő. Egy évre rá egy másik ásatást is szerveztek gróf Semsey Andor mecénás támogatásával, ahol egy másik „teknős” leleteit is megtalálták, de ez jóval hiányosabb volt (koponya, néhány csont) (Ősi 2012).

A faj a *hüllők* család *Sauropterygia* szuperrend *Placodontida* rend *Cyamodontoidea* szuperfamilájába tartozik. A *Placochelys* nemzetség egyetlen képviselője. Legközelebbi rokonát a *Psephoderma*-t az Északi- és Déli-Alpokból ismerjük (Rieppel 2001, Ősi 2012).

A rövig végtagok és a fejlett állkapocszáró izmok arra utalnak, hogy tökéletesen alkalmazkodott a vízi életmódhoz ezért is sorolták a vízi életmódot folytató hüllők (*Sauropterygia*) szuperrendjébe. Az állat maximális hossza 90 cm lehetett.

A nevét magyarázva azért lett csak álteknős, mert a mai valódi tengeri teknősöktől több szempontból is eltért, például hátpáncélját erős tüskék borították; végtagjai laposak és az ujjai elkülönülten helyezkedtek el és rövidebb farka is lehetett. A végtagjain, a koponya, és a páncél díszítettségén túl a különleges állkapcsa és fogai is megkülönböztették a teknősöktől. A felső állkapcsában három pár fogat, a szájpadrás hátsó részén két pár fogat találunk. Ezek közül az utóbbi két fog a legnagyobb. Az alsó állkapcsában két pár fogat találunk (Rieppel 2001). Ezek a fogak biztosították a kemény héjú táplálék feltörését. A felső állkapocs elülső részén nem volt foga, amiből arra következtettek, hogy nem tudott tépő mozgást végezni, hanem inkább beszívta a táplálékát (brachiopodák, kagylók, ammoniteszek).

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett

Mindamellert, hogy a lelet tudományos értéke megkérdőjelezhetetlen, tudomásom szerint egyetlen magyarországi ősmaradvány sem ért el ekkora népszerűséget a magyar társadalomban, mint a kavicsfogú:

- több hazai szervezet és rendezvénysorozat is a címerének választotta: Bakonyi Természettudományi Múzeum Baráti Köre egyesület címerállata, az Őslénytani Vándorgyűlés címerállata.
- 1969-ben a Magyar Földtani és Geofizikai Intézet 100 éves fennállása tiszteletére egy bélyegsorozatot adott ki a Magyar Posta, aminek az egyik bélyegén ez az állat szerepelt.
- 2018-ban a Laczkó Dezső Múzeum a kavicsfogú álteknőst választotta kabalaállatának és egy szerethető plüssállatot készített, amivel – szó szerint – a gyerekek játszva ismerhetik meg a „legöregebb veszprémit”.
- 2019-ben Veszprém Megyei Jogú Város közgyűlése úgy határozott, hogy támogatja azt a civil kezdeményezést, hogy egy köztéri szobrot állítsanak a kavicsfogú álteknős tiszteletére a Jeruzsálem-hegyen.

Végezetül remélem, hogy ez az ősmaradvány elindít a törvényhozókban és társadalmunkban is egy olyan fejlődést, ami felhívja a figyelmet az élő és élettelen természeti értékeink védelmére is, hiszen a magyar kultúra nem csak a magyar ember alkotásai révén alakult úgy, ahogy ma ismerjük, hanem nagyban befolyásolták azt a Kárpát-medence természeti kincsei, úgy, mint az ivóvíz, termőföld, geológiai értékeink (ősmaradványok, ásványok, ásványkincseink) és az itt található élővilág.

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

Bontó László 2019 (in press): A mi kavicsfogunk *Placochelys placodonta*, a Veszprémben felfedezett kavicsfogú álteknős. Veszprémi Szemle (2019/2): 7-63.

Főzyi István–Szente István 2007: *A Kárpát-medence ősmaradványai*. Gondolat Kiadó, Budapest. pp. 446.

- Huene Friedrich 1931: *A Placochelys-koponya újabb tanulmányozásának eredményei.* – Geologica Hungarica s. Paleontologica 9: 1-16.
- Jaekel Otto 1902: *Ueber Placochelys n. g. und ihre Bedeutung für die Stammesgeschichte der Schildkröten.* In: Neues Jahrbuch für Mineralogie, Geologie und Palaeontologie. Stuttgart.
- Jaekel Otto 1902: *A placochelys n.g.-ről és ennek jelentőségéről a teknősbékák származására.* Matematikai és Tudományos Értesítő 20: 337–353.
- Jaekel Otto 1902: *Placochelys placodonta* a Bakony felső triászkorú rétegeiből. – A Balaton Tudományos Tanulmányozásának Eredményei. A Balaton paleontológiája III: 1-88. Budapest.
- Katona Lajos Tamás 2018: A kavicsfogú álteknős egy szerethető ragadozó. – Élet és Tudomány 78 (49): 1548–1549.
- Katona Lajos Tamás 2019: Legrégőbbi hírességünk: a kavicsfogú álteknős *Placochelys placodonta* JAEKEL 1902. – Séd (2): 38-39.
- Laczkó Dezső 1909: Veszprém városának és tágabb környékének geológiai leírása. In: Lóczyi (szerk): Balaton Tudományos Tanulmányozásának Eredményei I: 1-191.
- Lóczyi Lajos 1902: A veszprémi fogasteknősbéka-lelet. Akadémiai Értesítő 13: 426–429.
- Márkusné Vörös Hajnalka 2018: Jeruzsálemhegy. Veszprémi Kaleidoszkóp könyvsorozat IV. – Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém.
- Mészáros Eszter 2011: *Bakonyi ősgércesek.* – Természet Világa 142 (3): 33-38.
- Ősi Attila 2012: A kavicsfogú álteknős Laczkó Dezső leghíresebb őslénytani lelete. – Természet Világa 143 (4): 180–182.
- Rieppel O. 2001: The cranial anatomy of *Placochelys placodonta* Jaekel, 1902, and a review of the Cyamodontoidea (Reptilia, Placodonta). – Fieldiana Geology 45: 1-104.
- Stephanie B. Crofts, James M. Neenan, Torsten M. Scheyer and Adam P. Summers 2016: Tooth occlusal morphology in the durophagous marine reptiles, *Placodontia* (Reptilia: Sauropterygia). – Paleobiology, 43(1), 2017, pp. 114–128

internetes címek:

Dezsőke, a Laczkó Dezső Múzeum új kabalaállata:

<https://www.magyarkurir.hu/hirek/dezsoke-laczko-dezso-muzeum-uj-kabalaallata>

Egy piarista őslény, mint kabalaállat:

[www.piarista.hu/hir/egy_piarista_orslany_mint_kabalaallat?fbclid=IwAR1o8b-](http://www.piarista.hu/hir/egy_piarista_orslany_mint_kabalaallat?fbclid=IwAR1o8b-ZesbXWgR3TG6pUIyB7uc8CenQJLxInvXMxsabY5uBofu0VZE7sns)

[ZesbXWgR3TG6pUIyB7uc8CenQJLxInvXMxsabY5uBofu0VZE7sns](http://www.piarista.hu/hir/egy_piarista_orslany_mint_kabalaallat?fbclid=IwAR1o8b-ZesbXWgR3TG6pUIyB7uc8CenQJLxInvXMxsabY5uBofu0VZE7sns) (2019. 02. 24.)

Koltai András 2015: Híres piaristák – a geológus: Laczkó Dezső:

www.piarista.hu/hirek/hires-piaristak-geologus-laczko-dezso (2019. 02. 24.)

Ismerd meg a Laczkó Dezső Múzeum kabalafiguráját:

<https://veszpreminfo.hu/record/ismerd-meg-a-laczko-dezso-muzeum-kabalafigurajat>

8. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:

III. MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális dokumentációja

Kavicsfogó álteknős Csergezán Pál festménye (Magyar Földtani és Bányászati Szolgálat kiállítása)

Kavicsfogó álteknős a Magyar Posta 1969-es bélyegsorozat egyik tagja

A kavicsfogú álteknős koponyája, holotípus. Magyar Földtani és Bányászati Szolgálat gyűjteménye, leltári szám: Ob.2323.

A kavicsfogú álteknős páncélrészlete, holotípus. Magyar Földtani és Bányászati Szolgálat gyűjteménye, leltári szám: Ob.3268.

2. A Htv. 1. § (1) bekezdés j) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek

3. A javaslatához csatolt saját készítésű fényképek és filmek felhasználására vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat

A felterjesztésben szereplő valamennyi képet én készítettem, felhasználásukhoz hozzájárulok.

.....
Katona Lajos Tamás